

Ensikertalaisuuden suosiminen ei sovellu taidealan opiskelijavalintoihin

ANU KOSKINEN

Yliopistojen valmisteilla oleva uusi rahoitusmalli uhkaa muodostaa kohtuuttomia tilanteita Taideyliopiston opiskelijavalinnoissa. Uudistuksen hyödyt jäävät selvästi haittoja pienemmiksi.

Useimmissa Suomen korkeakouluissa on noudatettu vuodesta 2016 ensikertalaisia hakijoita suosivaa käytäntöä. Yliopistolaki velvoittaa yliopistot ja ammattikorkeakoulut varaamaan tietyn määrän aloituspaikoistaan opiskelijoille, jotka hakevat korkeakouluun ensimmäistä kertaa. Ensikertalaiseksi katsotaan hakija, joka ei ole suorittanut korkeakoulututkintoa suomalaisessa korkeakoulussa eikä ole vastaanottanut korkeakoulupaikkaa syksyllä 2014 tai sen jälkeen alkaneesta koulutuksesta. (HE 244/2014.) Tavoitteena on, että ensikertalaisia hakijoita suosiva laki saa opiskelupaikat kohdentumaan mielekkäämmällä tavalla. Opetus- ja kulttuuriministeriö pyrki kiintiöiden avulla saamaan opintojen pariin uusia opiskelijoita ja erityisesti alentamaan opintonsa aloittavien keski-ikää ja valmistumista opinnoista työmarkkinoille.

Parhaillaan valmistellaan vuosille 2025–2028 uutta yliopistojen rahoitusmallia, johon ollaan tuomassa ensikertalaisista opiskelijoista entistä enemmän palkitsevaa indikaattoria. Ensikertalaisten valitsemisen vaikutus tulisi olemaan korkeakoulujen rahoituksesta kolme prosenttia. (OKM 2024.) Käytännössä ensikertalaisten hakijoiden suosiminen on aiheuttanut myös ongelmia (ks. esim. Haltia ym. 2022, 5–21). Muun muassa Suomen ylioppilaskuntien liitto SYL, Suomen opiskelijakuntien liitto Samok ja Opettajien ammattijärjestö OAJ ovat tuoneet esiin ensikertalaisuuden suosimisen problematiikkaa jatkuvan oppimisen ja työmarkkinoiden murroksen näkökulmista esittäessään eriyvän mielipiteensä OKM:n työryhmän loppuraporttiin (Louhelainen ym. 2024).

Viime vuosina tiedotusvälineistä on voitu lukea ihmisistä, jotka pelkäävät ensikertalaisuus pisteiden menetyksen vaikuttavan liikaa mahdollisuuksiinsa päästä mieleiseen opiskelupaikkaan, eivätkä uskalla hakuvuosien aikana ottaa vastaan muuta opiskelupaikkaa (Loula 2023; Yle 2023). Eriytyisen epämieliekästä suosiminen on opiskelualoilta, joihin on hyvin vaikea päästä, kuten lääketiede. Opiskelijoiden mielenterveyttä edistävä Nyyti ry mainitsee ensikertalaiskiintiöiden aiheuttaman paineen Vaikuttamisen tavoiteohjelmassaan (www.nyyti.fi). Myös Suomen lukiolaisten liitto (2023) on ilmaissut huolensa kiintiöiden vaikutuksesta nuorten kuormittuneisuuteen. On tärkeää, että lakia suunniteltaessa huomioidaan sen mahdolliset mielenterveyttä heikentävät sivuvaikutukset.

Tähän mennessä Taideyliopistossa ei ole otettu käyttöön ensikertalaisuuskiintiötä, koska niiden ei ole katsottu soveltuvan pienien sisäänottomäärien yliopistoon: ”Opiskelupaikkoja ei kuitenkaan tarvitse varata 1 momentissa tarkoitettulla tavalla valittaessa opiskelijoita (...) koulutukseen, johon yliopisto valitsee niin pienen määrän opiskelijoita, että paikkojen varaaminen asettaisi hakijat kohtuuttomasti eriarvoiseen asemaan.” (Yliopistolaki 2009/558). Silti Taideyliopistoa on kannustettu ensikertalaisten valitsemiseen: yliopisto on muiden korkeakoulujen tavoin saanut toisen korkeakoulututkinnon jo suorittaneen opiskelijan tutkinnosta rahoitusta pienemmällä kertoimella (0,7).

Valmisteilla oleva rahoitusmalli nostaa ensikertalaisuuden vaikutusta Taideyliopistoissa yhtä paljon kuin muissakin yliopistoissa. Sen lisäksi, että valittujen ensikertalaisten määrä muodostaa kolme prosenttia rahoituksesta, ei-ensikertalaisen opiskelijan valmistuvasta tutkinnosta saata-

van rahoituksen kerroin muuttuu 0,7:stä 0,5:een. (OKM 2024.) Yleiskuvaa antaa tieto, että jatkossa esimerkiksi ensikertalaisen opiskelijan tavoiteajassa valmistuvan maisterintutkinnon myötä saatava rahoitus nousee 56 600 eurosta 68 000 euroon ja vastaavasti ei-ensikertalaisen tavoiteajassa valmistuvan tutkinnosta saatava rahoitus laskee 39 600 eurosta 34 000 euroon. Suunnitellut muutokset ovat Teatterikorkeakoulun koulutusohjelmien toiminnan kannalta hyvin merkittäviä. Yliopiston ylätasoon ja sen myötä yksittäisiin koulutusohjelmiin kohdistuu voimakasta painetta ottaa käyttöön kenties huomattaviakin ensikertalaisuuskiintiöitä, ja ilman kiintiöitäkin rahoituksellisen ohjauksen vaikutusta on vaikeaa sivuuttaa.

Tilannetta voi kärjistää myös se, että EU:n ulkopuolelta Suomeen opiskelemaan tulevien opiskelijoiden tutkinnoista tulee maksullisia, mikä voi jatkossa vähentää heidän määräänsä. Koska EU:n ulkopuolella suoritettavat korkeakouluopinnot eivät ole vaikuttaneet ensikertalaiseksi määrittelyyn, muualta tulleet opiskelijat ovat aiemmin tasoitaneet koulutusohjelmien taloudellista tilannetta. Tuleva maksullisuus on siis ongelmallista paitsi EU:n ulkopuolelta tulevien opiskelijoiden myös koulutusohjelmien kannalta.

Taideyliopiston valintakokeiden tutkijan näkökulma

Toimin Taideyliopistossa lehtorina ja tutkijana. Olen tutkinut muun muassa näyttelijäntaiteen koulutusta (ks. esim. Koskinen 2013; Koskinen & Lamminen 2020). Tällä hetkellä teen tutkimusta näyttelijäntaiteen koulutusohjelman valintakokeista. Kun ensikertalaisuusikäntö nyt halutaan ulottaa koskemaan Taideyliopistoa, haluan lisätä keskusteluun näyttelijäntaiteen valintakokeiden näkökulman. Ongelmat tunnistetaan ainakin osittain myös Taideyliopiston muissa koulutusohjelmissä, mutta keskityn tässä kirjoituksessa omaan asiantuntija-alueeseeni. Näyttelijäntaiteen koulutusohjelmaan valituista opiskelijoista on tälläkin hetkellä suuri osa ensikertalaisia (Opetushallinnon tilastopalvelu 2023). Kysymys on kuitenkin paitsi rahoituksellinen, myös periaatteellinen. Ensikertalaisuus on Taideyliopistolle hyvin epämieliekäs rahoitusindikaattori. Ajatus ensikertalaisuuden suosimisesta on ongelmallinen, katsotaanpa sitä hakijoiden, koulutusohjelman tai esittävän taiteen kentän kannalta.

Korkeakoulutukseen pääsyn merkitys on näyttelijäksi haluavan ihmisen kannalta suuri. Muodollista, nimenomaan suomeksi – tai ruotsiksi – saatua koulutusta on perinteisesti arvostettu paljon Suomessa. Ilman sitä ammattiin pääseminen ja siinä menestyminen on selvästi vaikeampaa. Näyttelijäntaiteen koulutusohjelman opiskelijavalinnoilla on erittäin suuri vaikutus hakijoiden elämään.

Henkilöt, joiden ensisijainen kiinnostus suuntautuu taidealoille, ovat usein äärimmäisen motivoituneita. He tietävät, että taidealojen koulutukseen on hyvin vaikeaa päästä, ja useat heistä ovatkin kärsivällisesti valmiita hakuprosessiin vuosi toisensa jälkeen. Joskus sitkeys tulee palkitukseksi: opintoihin voi hyvinkin tulla valitukseksi esimerkiksi kuudennella tai seitsemännellä kerralla. Valintakoetutkimukseni aineisto kertoo selkeästi, että tätä asiointilaa ei ole syytä pyrkiä muuttamaan. Taidealan opintoihin kypsyminen on kytköksissä kokonaisvaltaiseen henkilökohtaiseen kehitykseen ja elämäntilanteeseen. Se, milloin on oikea aika ja oikea ikä opiskella taitelijaksi, vaihtelee ihmisen mukaan.

Oulun yliopiston entisen koulutusrehtorin Olli Silvénin mukaan (tiede)yliopistoissa parhaiten menestyvät opiskelijat, jotka tulevat yliopistoon heti lukion jälkeen (Merimaa 2021, 14). Mikäli Silvén on oikeassa, on selvää, että tiede- ja taideopinnot ovat tässä suhteessa erilaisia. Esimerkiksi näyttelijäntaiteen koulutusohjelmassa erinomaista menestystä opinnoissa ei missään tapauksessa häiritse se, että opinnot on aloitettu lähempänä kolmeakymmentä kuin kahtakymmentä ikävuotta. Myöhemmin opintonsa aloittaneiden opiskelijoiden vahvuutena on usein elämäkokemuksen tuoma sitoutumiskyky ja pidempi kokemus aikuisena olemisesta. Teatterin alalla monipuolinen taidemaailman ulkopuolinen toiminta on omiaan rikastuttamaan taitelijuutta. Tästä on etua varsinkin vaativissa ja kuormittavissa, tiiviissä ryhmässä suoritettavissa opinnoissa. Myös opetusryhmä hyötyy usein jäsentensä elämäkokemusten heterogeenisuudesta.

Opintojen läpäisyprosentti on ylipäätään näyttelijäntaiteen koulutusohjelmassa erittäin hyvä: ylivoimainen enemmistö opiskelijoista suorittaa sekä kandidaatin- että maisterintutkintonsa tavoiteajassa ja yli vuoden tavoiteajan jälkeen valmistuvia on hyvin vähän. Myöhempi opintojen aloitus ja aiemmat korkeakouluopinnot tukevat ajoissa valmistumista erityisen hyvin.

Opetusministeriö käyttää opintoihin hakevasta ihmisryhmästä, joka ei pääse opiskelemaan ensimmäisellä kerralla, ilmaisu *hakijasuma*. Ihmiset, jotka ottavat vastaan opiskelupaikan, mutta aikovat myöhemmin hakea opiskelemaan toiseen korkeakouluun, kutsutaan *piilosumaksi*. Niitä henkilöitä, jotka eivät koskaan pääse korkeakouluun, nimitetään *valesumaksi*, koska he eivät vaikuta muiden sijoittumiseen korkeakouluopintoihin. (Kalenius ym. 2022, 2.)

Tätä sanastoa soveltaen useamman kerran näyttelijäopintoihin hakevat ihmiset ovat osa sumaa. Osa heistä siirtyy piilosumaan toisiin korkeakouluun. Realismia on, että koska sisäänpääsyprosentti on noin yksi, näyttelijänkoulutukseen hakijoista suurin osa ei koskaan tule valituksi. Siksi on järkevää, että heillä on mahdollisuus hakuvuosiensa aikana ottaa vastaan opiskelupaikka muualta, esimerkiksi toisesta suomalaisesta korkeakoulusta, ilman että he joutuvat kantamaan huolta siitä, vaikuttaako ensikertalaisuuden menettäminen tulevaisuudessa Teatterikorkeakouluun pääsyyn. Tällainen huoli voi nimittäin estää henkilöä hakemasta mihinkään opintoihin, mikä lienee useimpien kannalta epätoivottava vaihtoehto. Sen sijaan piilosumaan kuuluva ihminen saattaa muiden opintojensa aikana hyvin aidosti kiinnostua opiskelemastaan alasta ja lopputulos voi olla mielekäs. Ei ole inhimillisesti eikä yhteiskunnan osaamispääoman kasvattamisen kannalta järkevää lukita ihmisiä useiksi vuosiksi odotuksen tilaan, joka ei välttämättä koskaan johda toivottuun lopputulokseen. Aivan erityisen kohtuuton muutos olisi niiden hakijoiden kannalta, jotka ovat jo ehtineet ottaa vastaan toisen korkeakoulupaikan tietämättä, että sillä voi jatkossa olla vaikutusta Teatterikorkeakoulun valintojen kannalta.

Valintaraadin työskentelyä vaatimus ensikertalaisten suosimisesta paineistaisi rajulla tavalla. Kahdentoista opiskelijan valitseminen yli tuhannesta hakijasta on lähtökohtaisesti erittäin haasteellinen tehtävä, johon tuo lisäpainetta tietoisuus valtapositiosta, portinvartijan asemasta ja asian merkityksestä hakijoiden elämässä. Valintakokeiden tutkijana haluan painavasti todeta, että tehtävää ei ole tarpeen enää entisestään vaikeuttaa. Raadin täytyy voida valita mielestään aidosti parhaat hakijat ilman huolta koulutusohjelman budjetista ja tulevasta toiminnan mahdollisuuksista, ja hakijoiden on voitava luottaa tähän.

Haitat hyötyjä suurempia

Ensikertalaisten suosimisen takana näyttää olevan ajatus, jonka mukaan lain avulla voidaan hallinnoida nuorten ihmisten elämien etenemistä tiettyjen sääntöjen mukaiseen, taloudellisesti tuottavaan muotoon ja poistaa siitä inhimilliselle elämälle ominainen arvaamattomuus ja yllättävät kehityskulut. Suomalaisia on jo kymmenien vuosien ajan kasvatettu ajatukseen jatkuvasta oppimisesta ja muuttuvista työkentistä. Työelämää ei ole kuvattu yksisuuntaiseksi poluksi, vaan matkan varrella mahdollisesti paljonkin muuttuvaksi kokonaisuudeksi, jossa uudelleen kouluttautuminen on mahdollista. Tämän ajattelutavan muuttaminen on kulttuurisesti merkittävää ja potentiaalisesti vahingollista ja lannistavaa.

Kun rahoitusmallin inhimilliset ja taiteelle koituvat rasitteet ovat suuret, olisi myös hyödyn oltava merkittävä. Ensikertalaisuuden suosiminen näyttelijäntaiteen koulutusohjelmassa aiheuttaa kuitenkin varmuudella enemmän ongelmia kyseisessä koulutusohjelmassa kuin siitä on valtakunnallisen kokonaisuuden kannalta hyötyä. Tätä asetelmaa korostaa määrällinen mittakaava: näyttelijäntaiteen koulutusohjelmaan hyväksytään vuosittain keskimäärin kaksitoista viisivuotisen kandidaatin- ja maisterintutkinnon opiskelijaa sekä joka toinen vuosi kahdesta kuuteen kaksivuotisen maisterintutkinnon suorittajaa. Vertailun vuoksi esimerkiksi Helsingin yliopiston luokanopettajan opintoihin vuonna 2023 oli 120 aloituspaikkaa, farmasian opintoihin 160 ja lääketieteen opintoihin 108 (Helsingin yliopisto 2023). Koko Teatterikorkeakoulun kaikkiin koulutusohjelmiin on vuosina 2019–2024 hyväksytty vuodesta riippuen yhteensä 70–93 opiskelijaa.

Kuten sanotti, tämänhetkinen yliopistolaki kylä tunnistaa ensikertalaisuuden suosimisen ongelmallisuuden pienten sisäänottomäärien koulutusohjelmille ja on vapauttanut ne suosimisperiaatteesta. Käsillä oleva muutos vaatineekin yliopistolain muutoksen. Vaikka lakia muutettaisiin, on selvää, että opiskelijoiden siirtymä muilta opiskelualoilta juuri näyttelijäntaiteen opintoihin on minimaalinen. Lisäksi on hyvä muistaa, että useimpien yliopistojen koulutusohjelmien sisäänotto-kiintiöt on suunniteltu ottaen huomioon sen, etteivät kaikki opiskelijat valmistu.

Yliopistolain (2009/558) toisen pykälän mukaan yliopistojen tehtävä on edistää tieteellistä ja taiteellista sivistystä. Taideyliopiston kannalta oleellista on taiteen, taidepedagogiikan ja taiteellisen tutkimuksen palveleminen. Tämä edellyttää

taiteellisin perustein tehtävien opiskelijavalintojen ja eri elämänvaiheissa olevien ihmisten oppimisen asettamista taloudellisten tehostamistavoitteiden edelle. Tämä koituu esittävän taiteen kentän, sen tekijöiden ja yleisöjen eduksi.

KIRJALLISUUS

- Haltia, Nina & Isopahkala-Bouret, Ulpukka & Peura, Marja (2022) Opiskelijavalintojen ensikertalaisuuskiintiöiden poliittinen oikeutus ja kritiikki. *Kasvatus ja Aika* 16 (1) 202, 5–21.
- HE 244/2014 vp. 297403. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi yliopistolain ja ammattikorkeakoululain muuttamisesta. finlex.fi
- Helsingin yliopisto (2023) Tilastoja opiskelijavalinnoista. <https://www.helsinki.fi/fi/hakeminen-ja-opetus/hae-kandi-ja-maisteriohjelmiin/tilastoja-opiskelijavalinnoista> (luettu 10.2.2024)
- Kalenius, Alekski & Karhunen, Hannu & Hyvönen, Ilmari (2022) Ensikertalaisten pääsy korkeakouluun. Opetus- ja kulttuuriministeriön politiikka-analyysiä 2022:2 I KOULUTUS. Helsinki.
- Koskinen, Anu (2013) Tunnetiloissa – Teatterikorkeakoulussa 1980- ja 1990-luvuilla opiskelleiden näyttelijöiden käsitykset tunnetiloista ja näyttelijän tunneyöskentelystä. *Acta Scenica* 34. Helsinki: Teatterikorkeakoulu.
- Koskinen, Anu & Lamminen, Sirkka (2020) Seminaariräätälit – erilaisuus ja vuorovaikutus vuorovaikutuksen pohjana. Teoksessa Heli Kauppila & Kai Lehikoinen (toim.) *Toiminnasta sanoiksi – Puheen- vuoroja oman työn kehittämisestä taidealojen yliopistopedagogisessa koulutuksessa*. Helsinki: Taideyliopiston Teatterikorkeakoulu.
- Louhelainen, Hannele & Niemi, Alekski & Rättyä, Heidi (2023) Eriävä mielipide työryhmän loppuraporttiin. (Liite 5) Ehdotus ammattikorkeakoulujen ja yliopistojen valtakunnallisten rahoitusmallien uudistamiseksi vuodesta 2025 alkaen: Työryhmämuistio. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2024:4. Helsinki.
- Loula, Pihla (2023) Salla Tamsilla on kuusi laudaturia, mutta sekään ei avaa ovia lääketieteelliseen. *Helsingin Sanomat* 2.3.2023. A16.
- Merimaa, Juha (2021) Väli vuosi houkuttaa yhä useampaa. *Acatiimi* 6/202, 14.
- Opetushallinnon tilastopalvelu, haku- ja valintatiedot. <https://www.vipunen.fi>. (luettu 15.2.2023)
- OKM, Opetus- ja kulttuuriministeriö (2024) Ehdotus ammattikorkeakoulujen ja yliopistojen valtakunnallisten rahoitusmallien uudistamiseksi vuodesta 2025 alkaen: Työryhmämuistio. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2024:4. Helsinki.
- Nyyti ry. Tavoiteohjelma 2022–2025. <https://www.nyyti.fi/yhdistys/vaikuttamisen-tavoiteohjelma>
- Suomen lukiolaisten liitto (2023) Mielenrauhaa ylioppilaille – Korkeakoulujen ensikertalaisjärjestelmää on uudistettava. Lausunto 2.6.2023. <https://lukio.fi/category/lausunnot-kannanotot/>
- Yle (2023) 19-vuotias Saara Ansala sai opiskelupaikan, mutta muuttikin mielensä ja jäi kotiin – yhä useampi pelkää valitsevansa väärän alan. <https://yle.fi/a/74-20052480>
- Yliopistolaki 558/2008. finlex.fi

KIRJOITTAJA

Koskinen, Anu, TeT, näyttelijä / lehtori, tutkija, Taideyliopisto ([anu.koskinen\[at\]uniarts.fi](mailto:anu.koskinen@uniarts.fi))